
Nacije kao klubovi

ANA MATAN*

Sažetak

Metodološke pretpostavke teorija racionalnog izbora, metodološki individualizam i racionalnost, ne smatraju se podobnim za istraživanje nacija. Ipak, ako se prihvati bar djelomična racionalnost političkog procesa, te ako se uzme u obzir kako je stvaranje i mijenjanje nacija uvijek dio tog procesa, otvorit će se mogućnost pogleda na nacije iz ove neuobičajene perspektive. Klupska teorija, kao dio teorija racionalnog izbora pruža velike mogućnosti za uspostavljanja analogije između nacije i kluba, a time i za bacanje novog svjetla na neke značajke modernih političkih zajednica. Uspostavljanje političke zajednice, po analogiji s klubom, uključuje dvije osnovne odluke: odluka o članstvu i odluka o suverenom teritoriju koji će biti presudan za fizičku i ekonomsku sigurnost članova, te za očuvanje određenih članskih obilježja. Izbor članstva uglavnom uključuje odluku o poželjnim članskim obilježjima koje se obično odnose na kulturna obilježja. Odluka o suverenom teritoriju vezana je uz odluku o poduzimanju kolektivne akcije za ostvarenje ili očuvanje suverenog teritorija.

Glavni cilj ovog rada je istraživanje nacija iz perspektive teorije racionalnog izbora, odnosno pokušaj konstruiranja teorijskog okvira za analizu nacija koji se oslanja na grupu modela iz teorije javnog izbora poznatu kao klupska teorija. Pokušaj konstruiranja modela 'nacije kao klubovi' inspiriran je sljedećim pitanjem: može li politička teorija ponuditi normativno rješenje za problem optimalnog broja država na zemlji, te optimalne raspodjele stanovnika i teritorija između država. Obzirom da grupa modela koja čini klupsku teoriju pretendira pronaći za svako klupsko dobro, optimalnu veličinu tog dobra, te optimalan broj članova koji sudjeluju u korištenju tog dobra, promatranje nacija kroz ovakvu teorijsku perspektivu može ponuditi izvjesne odgovore na gore postavljena pitanja o optimalnoj veličini nacija i država.

Glavni je interes teorije racionalnog izbora, ali isto tako i velikog dijela suvremene političke znanosti, raspodjela resursa unutar jedne političke za-

**Ana Matan*, znanstveni novak na projektu "Moderna demokracija i Republika Hrvatska" na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu.

jednice ili između političkih zajednica. Postoji veliki nedostatak interesa za pitanja kako nastaju političke zajednice u smislu broja njihovih članova, te veličinu njihovog teritorija. O ovom pitanju, Dennis C. Mueller piše kako “literatura koja se usredotočuje na procese glasovanja, javni izbor i na političku znanost je skoro ekskluzivno pretpostavila (češće implicite) nepostojanje mogućnosti napuštanja zajednice. Granice političke zajednice su unaprijed definirane i sveobuhvatne, te je pučanstvo fiksno. Građanin u najboljem slučaju se može suzdržati od sudjelovanja u političkom procesu, ali on ne može napustiti političku zajednicu kako bi izbjegao posljedice njezinih odluka.”¹

Pitanja koja se obično ne postavljaju u literaturi o javnom izboru i političkoj znanosti su sljedeća: Kako se može postati članom političke zajednice? Zašto i kako su članovi prihvaćeni ili odbačeni iz političke zajednice? Koji su normativni kriteriji za uspostavljanje granica političkih zajednica? Drugim riječima, tko je narod koji konstituira političku zajednicu, te tko i kako određuje pripadnost tom narodu, pitanja su koja nisu često dolazila na dnevni red u teoriji javnog izbora. Naravno da su ovo prevelika pitanja za ovu vrstu rada pa će biti samo djelomično razmotrena.

Kako je nemoguće upustiti se u istraživanje nacija bez referiranja na relevantne teorije nacija i nacionalizama, ovaj se rad oslanja na te teorije, ali bez direktne rasprave s njihovim glavnim postavkama. Naime, pokušaj modeliranja nacije kao kluba bio bi preambiciozan, te unaprijed osuđen na neuspjeh kad bi pretendirao presuditi u raspravama između pobornika različitih koncepata nacija i nacionalizma. Umjesto toga, cilj je konstruirati model nacija koji bi, polazeći od pretpostavki teorija javnog izbora ukazao na neke aspekte (ne)racionalnosti političkog djelovanja čija je svrha formiranje suverenih nacionalnih država.

Za praćenje izlaganja modela nacije kao kluba neophodno je poznavanje najvažnijih metodoloških pretpostavki teorije racionalnog izbora, te prvi dio rada sadrži uvodno izlaganje teorije racionalnog, te javnog izbora. Slijedi izlaganje klupske teorije, te glavni dio rada koji se sastoji u pokušaju da se karakteristike nacija pokažu analognim karakteristikama klubova.

1. Metodološke pretpostavke

Sve teorije javnog izbora, kao dio teorije racionalnog izbora², počivaju na pretpostavkama metodološkog individualizma i racionalnosti aktera. “Metodološki individualizam drži da možemo razumjeti društvene procese i

¹Dennis C. Mueller, *Public Choice II* (Revised edition), Cambridge University Press, Cambridge, 1989., str. 149.

²Unutar grupe teorija racionalnog izbora mogu pored teorije javnih dobara naći i teorija igara te teorije odlučivanja.

posljedice pomoću pojedinačnih preferencija i izbora.”³ Dakle, u razmatranju koje slijedi, glavna pitanja odnosit će se na izbore pojedinačnih članova nacija. Pretpostavlja se, na primjer, da nacije kao takve ne nose oružje i ne ratuju, već da samo pojedinci mogu nositi oružje te se njime služiti. Drugim riječima, u perspektivi racionalnog izbora ne postoji nešto kao nacija što bi bilo iznad, te neovisno od izbora njenih članova.

U okviru pretpostavke o racionalnosti aktera pojedinačna ljudska djelovanja smatraju se svrhovitim, t.j kao djelovanja usmjerena na ostvarivanje nekih ciljeva. Nadalje, pretpostavlja se odabir onih sredstava za ostvarivanje cilja, koja najmanje štete pojedincu, odnosno koja mu omogućavaju najpotpunije ostvarenje cilja uz najmanji mogući trošak. Tako, iz perspektive teorije racionalnog izbora, pojedinci pripadaju nacijama jer im to članstvo omogućuje pristup izvjesnim dobrima.

Dobra koja pojedinci stječu su sigurnost povezana s pripadnošću suverenom teritoriju (u najvećem broju slučajeva to znači pripadnost državi), te sudjelovanje u zajedničkom posjedovanju specifičnih kulturnih karakteristika. Sama odluka o članstvu u naciji sastoji se od prihvaćanja izvjesnih dužnosti i obveza povezanih s tim članstvom. Dakle, ako pojedinac želi ostvariti dobra koja dolaze s članstvom u naciji, mora na neki način 'platiti članarinu', što pojedinac prihvaća jer ne može sam-a proizvesti ili na drugi način doći do željenih dobara⁴. Naime, dobra koja dolaze s članstvom u naciji kolektivna su i do njih je nemoguće doći bez kolektivne akcije više ljudi koji ih žele ostvariti.⁵

Kolektivna dobra, javna dobra, skupna dobra⁶ nazivi su za jedinstven koncept koji je osnovni predmet proučavanja javnog izbora. Koncept javnih dobara je naravno poznat od prije, ali je intenzivnije proučavanje započelo najprije u ekonomiji, a zatim i u političkoj znanosti sa znatnim proširenjem javnog sektora u suvremenim društvima⁷. Koncept javnog dobra je varljiv zbog pridjeva "javno" koji se gotovo uvijek povezuje s državom i

³Peter C. Ordeshook, *Game Theory and Political Theory, an Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989., str. 1.

⁴ "Racionalni egoisti odlučuju se na pripadnost grupi jer su *ovisni* o ostalim članovima za dobiti pristup željenom kolektivnom dobru", Michael Hechter, *Principles of Group Solidarity*, University of California Press, Berkeley, 1987., str. 45.

⁵"Kolektivna akcija nastaje kada je potrebno djelovanje dvaju ili više pojedinaca kako bi se postigao željeni rezultat. Problemi kolektivne akcije su tipično obilježeni međuovisnošću sudionika izvjesnošću utjecaja doprinosa i napora jednog pojedinca na doprinose i napore drugog pojedinca.", Todd Sandler, *Collective Action, Theory and Application*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1992., str. 1. Najpoznatiji opis fenomena povezanih s kolektivnom akcijom nalazi se u Mancur Olson, *The Logic of Collective Action*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1971.

⁶Na engleskom: *collective goods, public goods, joint goods*.

⁷Vidi članak Zdravka Petaka u istom broju.

aktivnostima koje se odvijaju u javnoj sferi. Ipak značajke javnih dobara ne upućuju direktno na javnost u ovom smislu. Javna dobra obilježava: a) onemogućavanje pristupa dobru onim korisnicima koji nisu doprinijeli proizvodnji javnog dobra neizvedivo je ili preskupo i b) omogućavanje pristupa dobru svakom novom korisniku ne stvara troškove ni za dotadašnje korisnike, ni za onoga tko je proizveo javno dobro⁸. Kako je teško pronaći dobra koja zadovoljavaju ova dva kriterija, te kako prvi kriterij o onemogućavanju pristupa ovisi i o razvoju tehnologije i o institucionalnim rješenjima, pojavile su se sumnje u znanstvenu korisnost koncepta javnog dobra⁹. Međutim, ako se obilježja javnih dobara uzmu kao polovi na kontinuumu javno–privatno, te ako se predoči postojanje stupnjeva u posjedovanju tih obilježja, moguće je proširiti koncept kako bi obuhvatio dobra koja posjeduju samo jedno obilježje, a i dobra koja posjeduju obilježja u raznim stupnjevima¹⁰. Upravo je koncept kluba i klupskog dobra nastao kao proširenje koncepta javnog dobra¹¹.

Klupsko dobro, za razliku od čistog javnog dobra, ima sljedeća obilježja: pristup neplatišama je onemogućen, a troškovi upotrebe ne povećavaju se za nove korisnike do jednog određenog broja korisnika, te nakon tog broja nastaje “gužva” (engl. *crowding*) pri korištenju. Primjer kojim se obično ilustrira klupsko dobro je bazen za plivanje. Kad je jednom bazen pušten u uporabu, u njemu može plivati jedan, dva ili deset ljudi, pri čemu svi jednako uživaju u plivanju bez stvaranja dodatnih troškova. Ipak, ako u

⁸Za ilustraciju prve karakteristike (na engleskom nazvane *non-excludability*) može poslužiti čisti zrak. Ako se nekim filterom na lokalnoj tvornici omogući pročišćavanje zraka u okolici, nije moguće zabraniti udisanje tog zraka onima koji nisu pridonijeli njegovoj proizvodnji, a nalaze se u okolici gdje je zrak zbog filtera čišći. Za drugu karakteristiku može se navesti primjer znanstvenih otkrića, recimo lijek za rak. Jednom kad je lijek pronađen, njegova primjena na svakog novog pacijenta ne ugrožava primjenu na prethodne pacijente. (U ovom primjeru se pod lijekom podrazumijeva nešto kao formula, a ne konkretna pilula, tekućina ili slične metode liječenja)

⁹Obzirom da se smatra kako je tržište uglavnom nesposobno osigurati optimalnu količinu javnih dobara zbog problema neplatiša (*the free-rider problem*), koncept javnog dobra korišten je u zagovaranju intervencija države, koja bi trebala osigurati javna dobra novcem poreznih obveznika. Iako je moguće proizvesti javna dobra i u privatnom sektoru, te se nedostaci tržišta ne pretvaraju automatski u prednosti državne intervencije, koncept javnih dobara napadnut je kao ideološko oruđe sa znanstvenom krinkom koje zamagljuje činjenicu da se odluka o tome što je privatno, a što javno donosi u političkom procesu a ne u znanosti. Vidi: Jesse Malkin, Aron Wildavsky, *Why the Traditional Distinction Between Public and Private Goods Should be Abandoned?*, *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 3, No. 4, 1991. Za protuargumente vidi: Richard Cornes, Todd Sandler, *Are Public Goods Myths*, *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 6., No. 3.

¹⁰Korisno proširenje koncepta javnog dobra moguće je naći u Roy D. Adams, Ken McCormick, *The Traditional Distinction between Public and Private Goods Needs to be Expanded, not Abandoned*, *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 5, No. 1.

¹¹Klupsku teoriju prvi je razvio James Buchanan, *An Economic Theory of Clubs*, *Economica*, Vol. 32, February, 1965.

bazen uspije ući tisuću ljudi, stvorit će se gužva, te nitko više neće uživati u plivanju, pri čemu je očito nemoguće korištenje bazena od strane neograničenog broja plivača. Nakon izvjesnog broja novih plivača, korisnost od plivanja dotadašnjim korisnicima je smanjena, dakle proizveden je trošak za dotadašnje korisnike. Zbog toga klupska teorija ima za cilj odrediti optimalnu veličinu klupskog dobra koje se može zajednički konzumirati od kluba određene veličine, t.j. od grupe ljudi čija brojnost i preferencije odgovaraju veličini klupskog dobra.¹²

Ponekad članovi klubova nisu zainteresirani samo za broj korisnika klupskog dobra već i za neka obilježja korisnika. Na primjer, kad se radi o korištenju bazena, dobrim plivačima može biti smanjena korisnost od klupskog dobra kad se u bazenu ljudi tek uče plivati, kad plivaju loše i sporo ili kad su jednostavno neprivačnog fizičkog izgleda. U drugom slučaju korisnost članova kluba može se povećati kad članovi posjeduju neke poželjne karakteristike. Dakle 'gužva' u korištenju klupskog dobra može biti izazvana i nepovoljnim karakteristikama korisnika klupskog dobra. Kad među članovima kluba postoje preferencije koje se odnose ne samo na broj već i na obilježja članova, kako bi se došlo do optimalnog broja članova, visine članarine, te do optimalne veličine kluba, koristi se model diskriminatorских klubova.

Klub se, dakle, može definirati kao "dobrovoljna udruga, čiji članovi izvlače uzajamni probitak od dijeljenja nečega ili svega od sljedećih stvari: troškova proizvodnje, članskih obilježja, ili klupskog dobra koje ne smiju koristiti neplatiše.¹³" Pokušaj konstruiranja modela za istraživanje nacija pomoću teorije klubova koristit će se modelom diskriminatornih klubova. Nacije će biti promatrane kao klubovi čiji članovi dijele dva klupska dobra: sigurnost koja proizlazi iz suvereniteta teritorija, odnosno od pripadnosti državi, te uživanje određenih kulturnih karakteristika članova kluba. Nadalje, članovi nacije dijele i troškove postizanja i održavanja gore spomenutih dobara, odnosno, u rječniku teorije klubova članovi kluba plaćaju članarinu¹⁴. Naravno, za ustanovljavanje analogije između kluba i nacije najkontroverznija je dobrovoljnost članstva u klubovima. Naime, upravo nemogućnost izbora odnosno odlučivanja, kad se radi o pripadnosti naciji, smatra se jednom od glavnih karakteristika nacije. Vjerojatno su manje problematična dobra koje članovi nacije dijele, dakle pripadnost suverenom teritoriju, te posjedovanje određenih kulturnih obilježja, te podjela

¹²O mogućnostima primjene klupske teorije vidi: Todd Sandler & John Tschirhart, Club Theory: Thirty Years Later, *Public Choice*, Vol. 93, No. 3-4, te od istih autora, The Economic Theory of Clubs: An Evaluative Survey, *Journal of Economic Literature*, Vol. 18, December, 1980.

¹³Todd Sandler, John Tschirhart, Club Theory, op. cit., str. 335.

¹⁴Klupska dobra mogu biti u privatnom vlasništvu i nositi profit, mogu biti u državnom vlasništvu, te mogu biti u članskom vlasništvu. Naciji je naravno najbližnji onaj klub koji je u članskom vlasništvu.

troškova za dolaženje do ovih dobara. U nastavku ćemo razmotriti ulogu odlučivanja o članstvu u nacijama.

2. Članstvo u nacijama je stvar odluke?

Nacije su zajednice koje su uspostavljene odlukom njihovih članova o pripadnosti tim zajednicama i članovi nacija biraju kriterije (obilježja članstva) koje služe kao osnova prihvaćanja odnosno odbacivanja iz zajednice. "...uvijek odlučujući empirijsko-sociološki rad počinje tek pitanjem: kojim su se to motivima rukovodili i rukovode pojedinačni djelatnici i članovi te 'zajednice' tako da njihovo ponašanje dovodi do *nastajanja* i *daljnjeg postojanja* te zajednice?"¹⁵ Slijedeći Webera, svako istraživanje nastanka i opstojnosti nacionalnih zajednica, t.j. nacija treba započeti s pitanjem: zašto ljudi općenito "odlučuju" pripadati nacijama, te zašto ljudi "odlučuju" pripadati određenoj naciji. Prije nastavka istraživanja, prema nakani Weberovog pitanja, treba pokazati je li uopće i u kojoj mjeri pripadnost nacijama stvar odluke.

Procesi nastanka i opstojnosti nacija svakako su označeni odlukama koje donose sadašnji ili budući pripadnici nacija u vezi s obilježjima koje čine čovjeka pripadnikom ove ili one nacije. Svojevrсна odluka o pripadnosti naciji podrazumijeva se i u samim definicijama nacije, a posebice onih koje ističu subjektivne elemente nacija. Naime, ističe se kako je svijest članova o pripadnosti naciji neophodan uvjet njenog postojanja¹⁶. Svaki član nacije prepoznaje sebe kao člana, te je prepoznat kao takav od ostalih članova. Ovo prepoznavanje može se temeljiti na posjedovanju zajedničke kulture, ali i na posjedovanju volje da se pripada naciji. Dakle članovi nacije moraju posjedovati izvjesni *common knowledge* o pripadnosti istoj naciji. Na primjer, kako bi netko bio Albanac mora sebe smatrati Albancem, te mora biti kao takav prepoznat od ostalih Albanaca. Ako se nitko na ovom svijetu ne smatra Albancem, onda ne postoji ni tako nešto kao albanska nacija.

Posjedovanje zajedničke kulture od strane pripadnika nacije, može sugerirati nepostojanje ili nemogućnost odluke o nacionalnoj pripadnosti. Ipak, kulturu je teško definirati, te koja kulturna obilježja jesu, a koja nisu

¹⁵Prema Max Weber, *Privreda i Društvo*, Prosveta, Beograd, 1976., str. 13 i Max Weber, *Economy and Society*, University of California Press, Berkeley, 1978. (ed. by Guenther Roth and Claus Wittich), str. 18.

¹⁶Pretpostaviti postojanje nacije kao grupe ljudi dovedeno je u pitanje od strane nekih autora inspiriranih kritikom moderne. O shvaćanju nacije kao "simbola", "diskursa" ili "pripovijesti" (*eng. narrative*) vidi: Katherine Verdery, Whither 'Nation' and 'Nationalism'?, *Daedalus*, Vol. 122, No. 3, 1993, str. 37-46, te osvrte na ovakva motrišta u Anthony D. Smith, Gastronomy or Geology? The role of nationalism in the reconstruction of nations, *Nations and Nationalism*, Vol. 1, No. 1, March, 1995, str. 1-10.

relevantna kod definiranja nacionalnog članstva postaje stvar (političke) odluke. Druga odluka relevantna za postojanje nacija jest odluka članova o pokretanju kolektivne akcije za ostvarivanje klupskog dobra: teritorijalni suverenitet ili bar zaštita relevantnih kulturnih karakteristika članova.

Dakle, da bi se postalo članom jedne nacije, potrebno je: posjedovati one kulturne karakteristike koje su izabrane kao konstitutivne za tu naciju, te prihvatiti zajedničke dužnosti i obveze koje potječu iz članstva, a sastoje se od spremnosti sudjelovanja ili bar pružanja podrške kolektivnoj akciji s ciljem postizanja klupskog dobra. Klupsko dobro, u većini slučajeva, uključuje nacionalnu državu, te ako ona postoji, obveze i dužnosti nacionalnog članstva poklapaju se s onim koje slijede iz državljanstva. O tome koje su točno kulturna obilježja presudna za članstvo u naciji, te koje su obveze i dužnosti proizišle iz članstva, odlučuju sami članovi. Svakako, takve odluke nisu neovisne od političkog i povijesnog konteksta u kojem se donose.

Pokušat ću ocrtati odluke vezane uz kulturna obilježja potrebnih za primitak u nacionalno članstvo na primjeru mađarskih Židova prije i poslije Prvog svjetskog rata. Prema George Baranyi-u "prije Prvog svjetskog rata većini je mađarskih Židova pošlo za rukom postići ekonomski uspjeh, društvenu ravnopravnost i mađarsku nacionalnost čak i bez preobraćenja. Među asimiliranim Židovima mnogi uopće nisu govorili Yiddish i nisu pridavali osobit značaj razvijanju posebnog židovskog etosa: židovstvo onih tradicionalnijih nazora sastojalo se od strožeg pridržavanja religijskih obreda što nije ni u kom slučaju bilo nespojivo s mađarstvom u liberalnom razdoblju."¹⁷

Židovska religija kao kulturno obilježje postaje nespojiva s mađarstvom u razdoblju između dva Svjetska rata. Nespojivost židovstva i mađarstva kulminirala je u vrijeme Drugog svjetskog rata kada su mnogi ne-židovski Mađari zaniijekali pripadnost mađarskoj naciji svojim dojučerašnjim sunarodnjacima, židovskim Mađarima. Razvoj događaja bio je sličan i u mnogim drugim evropskim zemljama s dobro poznatim tragičnim posljedicama.

Članovi jedne nacije mogu također zaniijekati pripadnost istoj naciji pojedincima koji ne ispunjavaju dužnosti i obveze proizišle iz te pripadnosti, čak i kada ti pojedinci posjeduju poželjna kulturna obilježja.

Francuski revolucionari legitimirali su Teror uskraćivanjem kraljevskoj obitelji, aristokraciji i dijelu svećenstva pripadnost Naciji koja je za njih

¹⁷George Barany, *Magyar Jew or Jewish Magyar? (To the Question of Jewish Assimilation in Hungary)*, *Canadian-American Slavic Studies*, Vol. 8, No. 1, 1974., str. 39, citirano u Paul Brass, *Ethnicity and Nationalism*, Sage Publications, London, 1991., str. 34-35.

bila “jedna i nedjeljiva”... (Njihovi) američke kolege ubijali su ‘Lojaliste’ (Britancima) upravo stoga što ovi nisu bili ‘Patrioti’.¹⁸

Ova mogućnost promjene kriterija za primitak u članstvo nacije jedan je od čimbenika koji stvara poteškoće pri pokušajima definiranja nacije. Ipak, upućivanje na zajedničku kulturu te na zajedničku volju za pripadnost naciji postojane su reference u istraživanjima fenomena nacija, iako različiti autori inzistiraju više na jednom od tog dvoje.¹⁹ U nekim radovima pravi se razlika između “građanskog” (*civic*) i “etničkog” (*ethnic*) shvaćanja nacija, pri čemu građansko uglavnom odgovara inzistiranju na volji, a etničko na nekim kulturnim obilježjima²⁰. U ovom radu, pojedinac treba posjedovati i potrebna kulturna obilježja i volju za članstvom skupa s obvezama i dužnostima kako bi bio pripadnik nacije. Čak i za članstvo u američkoj naciji potrebno je poznavanje engleskog jezika i američke povijesti, iako je nesumnjivo značajnije simbolično pokazivanje volje za članstvom skupa s obvezama i dužnostima prisegom na odanost Ustavu SAD-a.

Prihvatanje ili priznavanje pripadnosti naciji uvijek leži u članstvu. Postojanje bratstva, ili bar kamaradstva među članovima bitna je karakteristika nacije. Benedikt Anderson tvrdi kako je “ona (nacija) zamišljena kao zajednica”. “Oni, (članovi nacije) su *braća*, bratstvo je obvezatno i pretpostavljeno; zahtijeva se lagodan *camaraderie* bratinstva na mjestu pokoravanja

¹⁸Michael Mann, A Political Theory of Nationalism and Its Excesses, in Sukumar Periwal (ed.), *Notions of Nationalism*, CEU Press, 1995., str. 53.

¹⁹Najpoznatiji pokušaj definicije nacije kao zajedničke volje pripada Ernestu Renanu u kratkom govoru “Što je nacija”, gdje Renan naciju naziva svakodnevnim referendumom, Ernest Renan, Što je nacija?, *Kulturni radnik*, 6, 1988. Benedict Anderson (u svom djelu *Nacija: zamišljena zajednica*, Školska knjiga, Zagreb, 1990.) isto inzistira na subjektivnoj strani nacije. Svoje argumente Anderson razvija na osnovi istraživanja južnoameričkih nacija koje dijele slično španjolsko kolonijalno kulturno naslijeđe, a ipak su se formirale kao posebne suverene nacije kroz proces u kojem glavnu ulogu igraju novine i romani, a sastoji se od misaonog povezivanja ljudi koji se nikad nisu i neće sresti, u jedinstvenu zajednicu. Ipak čini se da su u procesu formiranja nacija u Evropi kulturna obilježja, a ponajprije narodni jezici igrali veću ulogu od subjektivne svijesti i volji za članstvom u naciji. Ernest Gellner povezuje pojavu nacija s pojavom modernih društava kojima je neophodna vještina izvankontekstualne komunikacije ili ‘jedinstvene konceptualne valute’, pri čemu kulturna obilježja dobivaju na važnosti, između ostalog i kao sredstva društvene promocije. Ipak, tvrdi Gellner, brigu za kulturu. “nije moguće reducirati na brigu za društvenu mobilnost. Ljudi doista vole svoju kulturu, jer sada oni percipiraju kulturno ozračje (umjesto njegovog uzimanja zdravo za gotovo), i sada oni ne mogu disati ni ostvariti svoj identitet bez nje”. Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, Blackwell, Oxford, 1983, str. 111.

²⁰Jedan od prvih pokušaja kategorizacije nacija i nacionalizama nalazi se u Hans Kohn, *The Idea of Nationalism*, Macmillan, New York, 1944, pp. 18-20, 329-321, prema John Hutchinson, Anthony D. Smith, *Nationalism (Oxford Readers)*, Oxford University Press, Oxford, 1994. Razlikovanje “građanskog” i “etničkog” može se naći i kod Johna Plamenatza, Two types of nationalism, u Eugene Kamenka (ed.), *Nationalism: the Nature and Evolution of an Idea*, Australian National University Press, Canberra, 1973.

statusnoj podijeljenosti”²¹, slaže se Ernest Gellner. Ovo duboko horizontalno prijateljstvo ili ‘lagodan *camaraderie* bratinstva’ ne može postojati ako nije priznato od samih kamarada. Prijateljstvo samo shvaća se kao prirodna činjenica, ali to ne znači odsutnost potrebe prihvaćanja ili stvaranja tog prijateljstva. Anderson sam, citirajući San Martina, daje nam primjer eksplicitne i svjesne odluke o prihvaćanju novih članova u bratinstvo nacije: “Od sada domoroci ne bi smijeli biti nazivani Indijcima ili urođenicima, oni su djeca i građani Perua i imaju nositi ime Peruanci”²².

Dakle odluke koje donose pripadnici nacija igraju konstitutivnu ulogu u određivanju tko hoće, a tko neće biti članom neke nacije, te se tim odlukama i određuje veličina, odnosno granica nacija što se tiče njenog članstva. Uglavnom se odlučuje o kriterijima koji određuju prihvaćanje ili odbacivanje iz nacije. Veličina članstva povezana je s veličinom klupskog dobra, a u svrhu ostvarenja klupskog dobra racionalni pojedinci prihvaćaju obveze i dužnosti proizašle iz pripadnosti naciji. Klupsko dobro, zbog čijeg ostvarenja članovi nacije pokreću kolektivnu akciju, je teritorijalni suverenitet te očuvanje i uživanje određenih kulturnih obilježja članova.

3. Teritorijalni suverenitet kao klupsko dobro

Zašto postizanje suverenog teritorija ima toliki značaj za pojedince, te su oni spremni prihvatiti obveze i dužnosti koje proizlaze iz članstva u naciji kako bi s drugim članovima dijelili to klupsko dobro?

Vrijednost suverenog teritorija, t.j. države u modernom svijetu je mnogostruka. Riječima Michaela Walzera:

Nacije traže postojbine jer ih u stanovitom dubokom smislu one već imaju: veza između naroda i zemlje bitna je značajka nacionalnog identiteta. Nacionalni vođe, nadalje, znaju kako se veliki broj presudnih pitanja (kao što su: distributivna pravednost, blagostanje, obrazovanje i tako dalje) najbolje dadu rješavati unutar geografskih jedinica, središte političkog života se ne može uspostaviti drugdje. Autonomne korporacije uvijek će biti dodaci teritorijalnih država, te odustati od države znači odustati od svakog djelotvornog samoodređenja.”²³

Čak i u našem suvremenom svijetu, s globalnom privredom i s obvezama prema zaštiti ljudskih i građanskih prava, države ostaju najvažnije pozornice kako za uživanje i zaštitu ljudskih prava, tako i za postizanje

²¹Ernest Gellner, Introduction to Sukumar Periwal (ed.), *Notions of Nationalism*, CEU Press., str. 4.

²²John Lynch, *The Spanish American Revolutions*, str. 276, citirano kod Benedikta Andersona, op. cit., str. 50.

²³Michael Walzer, *Spheres of Justice*, str. 44.

ekonomskog razvoja. Ljudi, za pretpostaviti je, dat će prednost zaštiti svojih prava i mogućnosti za dostizanje ekonomskog blagostanja koje im uglavnom nude države. Pored toga, države su i jedine institucije koje mogu odbiti pružanje zaštite ljudskih prava i osigurati uvjete nečije materijalne egzistencije. Tako je veliki poticaj za pripadnost naciji jedna činjenica o modernom svijetu u kojem se “zahtjevi za državnošću najprije mogu legitimirati pozivanjem uz nacionalnost”²⁴, odnosno uz pripadnost naciji.

Još jedan razlog za pripadnost naciji je visoka vrijednost koju članovi nacije pridaju svojim kulturnim obilježjima, a pripadnost naciji osigurava njihovu opstojnost. Kultura u kojoj se zajednički sudjeluje “omogućuje svojim članovima voditi smislene živote u punom rasponu ljudskih djelatnosti, uključujući društveni, obrazovni, vjerski, rekreativni i gospodarski život, obuhvaćajući i javnu i privatnu sferu.”²⁵ Tu su dakle mogući razlozi zbog kojih ljudi “cijene” svoju kulturu i upuštaju se u kolektivne akcije za njeno očuvanje.

4. *Nacije: zatvorene zajednice*

Možda na prvi pogled nisu očiti razlozi zbog kojih je građanima jedne države stalo do toga s kim žive u istoj državi. Suverena država nije po svojoj naravi nešto intimno što je nemoguće dijeliti s ljudima različitih kulturnih obilježja. Ipak, postoje odgovori na pitanje zašto su nacije ono što Weber naziva “zatvorenim društvenim odnosom”.

“Do nacionalnog zatvaranja dolazi naročito u sljedećem slučaju: društveni odnos može pružiti sudionicima izgleda za zadovoljenje svojih duhovnih ili materijalnih interesa bilo ostvarenjem cilja ili postizanjem uspjeha, bilo solidarnim djelovanjem ili kompromisom interesa. Kada sudionici od širenja tog odnosa očekuju poboljšanje ovih interesa, onda su oni zainteresirani za otvorenost i obrnuto, ako očekuju poboljšanje od monopolizacije onda su zainteresiraniji za zatvaranje prema onima koji nisu u tom odnosu.”²⁶

Zadržat ćemo se na dvije grupe razloga za zatvorenost koje spominje Weber: na materijalne i duhovne razloge. Prvi način razmatranja upozorava na instrumentalizaciju kulturnih obilježja u borbi za vlast i bogatstvo. Drugi, pak, ukazuje na autohtone vrijednosti kulture i na državu kao naj-

²⁴Craig Calhoun, *Nationalism and Civil Society: Democracy, Diversity and Self-Determination*, u: Craig Calhoun (ed.), *Social Theory and the Politics of Identity*, Blackwell, Oxford, 1994., str. 313-314.

²⁵Will Kymlicka, *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*, Clarendon Press, Oxford, 1995.

²⁶Citirano po Max Weber, op. cit., str. 30 i Max Weber, *Economy and Society*, op. cit., str. 43.

djelotvornije sredstvo za očuvanje kulturne posebnosti koja se dijelom postiže “zatvaranjem društvenog odnosa”.

Predstavnike prvog načina razmatranja problema zatvorenosti nacije, među teoretičarima nacije je Paul Brass. On tvrdi da se različita kulturna (ili etnička) obilježja biraju od elita postojećih ili nacija u nastajanju, te da se ova obilježja koriste u ograničavanju grupe ljudi koja će biti mobilizirana u borbi za državne resurse. On priznaje da odabrane kulturne značajke moraju nešto značiti ili biti prepoznate od članova nacija, ali kriteriji po kojima se one biraju reflektiraju i njihovu potencijalnu korisnost u borbi za vlast.²⁷ Ova borba može postati posebno žestoka u situacijama kada se mogućnosti za osvajanje pozicija moći i bogatstva smanjuju, a broj “natjecatelja” za te pozicije ostaje isti, te ako mogućnosti ostaju iste a broj “natjecatelja” raste. Ovakve situacije proizvode zatvaranje društvenog odnosa iz materijalnih razloga²⁸.

“To se obično događa na taj način što izvjestan broj konkurenata iskoristi bilo koje karakteristično obilježje jedne grupe (stvarnih ili potencijalnih) konkurenata rasu, jezik, vjeroispovijest, mjesto i društvenu sredinu u kojoj su rođeni, porijeklo, prebivalište, itd. kao povod za njihovo isključenje iz konkurencije. Sasvim je svejedno o kojem se karakterističnom obilježju u konkretnom slučaju radi: uzima se prvo što se najlakše može iskoristiti. U tom slučaju takvo zajedničko djelovanje jednog broja konkurenata može izazvati odgovarajuće zajedničko djelovanje onih protiv kojih je usmjereno.”²⁹

Kad su sukobljene grupe postojeće ili nacije u nastajanju, monopol koji se zahtijeva, monopol je vlasti i resursa teritorijalne države. Tako, građani koji zajedno žive u jednoj državi smatraju kulturne oznake značajnim jer se one mogu iskoristiti kao izlika za monopoliziranje društvenih i ekonomskih mogućnosti. Kad su mogućnosti monopolizirane, jako je važno posjedovati “prava” obilježja jer oni koji ih ne posjeduju bivaju odbačeni i/ili diskriminirani.

Drugi način razmatranja koji tvrdi da je posjedovanje kulturnih obilježja značajno samo po sebi imat će, dakako, različit odgovor na pitanje zašto su nacije zatvorene zajednice. Ovaj odgovor³⁰ kaže kako su razlozi za zatvorenost “idealni”. Pripadnici nacija nisu voljni prihvatiti članove s razli-

²⁷Vidi Paul Brass, *Nationalism and Ethnicity*, Sage Publications, London, 1992.

²⁸Ibid., str. 35.

²⁹Prema Max Weber, op. cit., str. 278, te Max Weber, *Economy and Society*, op. cit., str. 342.

³⁰Kao relevantnog autora za ovo razmatranje uzimam Willa Kymlickau jer on uz svoju opsežnu argumentaciju rezimira i većinu sličnih razmatranja, te Michaela Walzera. Vidi: Will Kymlicka, *Multicultural Citizenship*, op. cit. i Michael Walzer, *Spheres of Justice I*, op. cit., str. 31-63.

čitim kulturnim obilježjima jer “pridošlice” predstavljaju opasnost za očuvanje kulture “starih” članova. Kultura se, u ovom razmatranju, ne može podvesti pod zbir kulturnih obilježja; ona pruža svojim članovima kontekst u kojemu oni uopće mogu o nečemu odlučivati, ona dakle predstavlja moralni svijet pojedinca. Stoga, svakom je članu kulture stalo do njenog očuvanja, a najlakše je sačuvati svoju kulturu kada se živi među pripadnicima iste. Kako je država najveći jamac očuvanja kulture (kroz obrazovnu, jezičnu, imigracijsku i ostale politike), svaki će pojedinac dati prednost sudržavljanima koji dijele istu kulturu. Što je veći broj pripadnika jedne kulture koji živi u istoj državi, veća je mogućnost iskorištavanja državnog aparata u cilju očuvanja i unapređenja te dominantne kulture. Očuvanje kulture zahtijeva zatvaranje i u većini slučajeva zatvaranje u teritorijalnim granicama. Kad bi se svatko bez ikakvih prepreka mogao naseliti na bilo koji komadić zemljine kugle uzimajući u obzir tržišne, klimatske ili slične čimbenike, bilo bi teško očuvati bilo koju kulturnu posebnost. Za kulturne posebnosti već postoje izazovi u obliku globalnih društvenih i gospodarskih promjena, te su česti zahtjevi za političku i pravnu zaštitu tih posebnosti³¹, a takva zaštita može najefikasnije biti osigurana putem države. Iako su argumenti za zatvaranje nacija iz “idealnih” razloga prihvatljivi, pri donošenju odluke tko će biti prihvaćen a tko odbačen iz nacije teško je ocijeniti u kojem kulturnom kontekstu taj netko živi svoj život i koji je njegov “moralni svijet”. Odluka o članstvu opet se donosi na osnovi lako ustanovljivih kulturnih obilježja kao što su jezik, vjera, porijeklo itd. Kulturna će obilježja, dakle, igrati glavnu ulogu u zatvaranju zajednice bez obzira je li cilj očuvanje kulturne posebnosti ili monopoliziranje moći i bogatstva.

Ipak nacije nisu samo zajednice kulture već i zajednice volje, te kulturna obilježja neće biti jedini kriterij za odlučivanje o članstvu. Iako je teško procijeniti posjeduje li netko volju za pripadnošću naciji, prihvaćanje dužnosti i obveza proizišlih iz te pripadnosti može se uzeti kao približan pokazatelj. Dužnosti i obveze uglavnom se odnose na sudjelovanje u kolektivnoj akciji, ili podupiranje takve akcije za postizanje ili očuvanje klupskog dobra teritorijalnog suvereniteta, a time i kulturnih posebnosti jedne nacije.

U prvom je dijelu bila izložena ideja o uspostavljanju analogije između nacije i diskriminatornog kluba. U okviru ovog modela, dužnosti i obveze proizišlih iz članstva shvaćaju se kao članarina kojom pripadnici nacije snose troškove dolaska do i očuvanja klupskog dobra suverenog teritorija, dok se kulturna obilježja shvaćaju kao pozitivni ili negativni doprinosi postojećih i budućih članova korisnosti klupskog dobra. Naime, može se reći kako su i kulturna obilježja sama jedan oblik javnog dobra (ili javnog zla). Polazeći od već izloženog u vezi odluka o članskim kriterijima, te o

³¹Jedan od bezbrojnih primjera kako se posebne kulture štite od globalizacije je uvođenje obvezatnog emitiranja određenog postotka “domaćeg” televizijskog odnosno radijskog programa u elektronskim medijima.

teritorijalnoj suverenosti kao klupskog dobra, sljedeće će poglavlje zaokružiti model nacije kao klubova.

5. Nacije kao klubovi

Iz ove perspektive, nacije su zajednice uspostavljene voljom svojih članova koji dijele zajednička kulturna obilježja, te uzajamne dužnosti i obveze kako bi sudjelovali u kolektivnoj akciji s ciljem postizanja ili očuvanja samoodređenja najradije u obliku suverene države. Dakle, naciju određuju sljedeće značajke: njezini članovi odlučuju o tome tko su članovi; ova se odluka donosi putem određivanja zajedničkih kulturnih obilježja te dužnosti i obveza koje potencijalni članovi moraju dijeliti kako bi bili članovi; te članovi odlučuju o sudjelovanju u kolektivnoj akciji s ciljem postizanja samoodređenja. Ove značajke čine nacije slične diskriminatornim klubovima koji su u vlasništvu i kojima upravljaju njihovi članovi. Drugim riječima klubovi su kao i nacije su-dijeljenja nečega što bi njihovim članovima bilo skoro nemoguće ostvariti bez tog su-dijeljenja, odnosno bez su-djelovanja. Postoje klubovi u kojima su članovi indiferentni prema različitim obilježjima onih s kojima sudjeluju u klubu, ali i klubovi u kojima "(s)vaki član kluba, u mjeri u kojoj se koristi svojim članstvom, istovremeno konzumira klupske pogodnosti (t.j. klupsko dobro) i članska obilježja. Dakle, članstvo podrazumijeva konzumaciju 'klupskog paketa', čiji elementi mogu biti poželjni, nepoželjni ili neutralni iz perspektive nekog drugog pojedinca.³²"

Isticanje kako se nacija može promatrati kao *diskriminatorni* klub, odnosi se na značajku po kojoj svaki njen član nije neutralan glede obilježja ostalih članova. Dapače, neka kulturna obilježja se uvijek zahtijevaju od svake buduće članice kako bi ona pristupila klubu, odnosno naciji. Isto tako, od svake buduće članice zahtijeva se prihvaćanje uzajamnih obveza i dužnosti koje proizlaze iz članstva, a imaju za cilj ostvarivanje ili očuvanje klupskog dobra (države). Dužnosti i obveze, čije se ispunjavanje zahtijeva od budućih članova, odgovaraju podmirivanju članarine za pristup klubu. Uvjeti za pristup klubu mogu se promatrati kao paket poželjnih kulturnih obilježja i članarine sastavljene od dužnosti i obveza povezanih sa članstvom, pri čemu se postizanje kulturnih obilježja može zamijeniti podmirivanjem članarine i obrnuto. Sljedeći primjer trebao bi pojasniti ovu zadnju tvrdnju: kada se od buduće Amerikanke zahtijeva poznavanje engleskog jezika, može se reći kako se zahtijeva postizanje kulturnog obilježja (govornik engleskog) ali i podmirivanje članarine za postajanje Amerikanom jer njeno poznavanje engleskog pridonosi očuvanju engleskog kao dominantnog jezika u Americi. Isto tako, za prisezanje Ustavu SAD-a, što je ekvivalent preuzimanju članarine, može se reći kako se radi o postizanju

³²Alan C. De Serpa, A Theory of Discriminatory Clubs, op. cit., str. 34.

poželjne kulturne karakteristike, recimo, stjecanje američkog slobodar-skog duha koji proizlazi iz Ustava. U svakom slučaju, bez usvajanja skupi-ne obilježja i podmirenja članarine ne može se su-dijeliti klupsko dobro t.j. teritorijalni suverenitet.

Teritorijalni suverenitet je klupsko dobro jer omogućava zabranu pristupa neplatišama i zato što nastaje “gužva” pri njegovom korištenju uglavnom izazvana od korisnika s nepovoljnim obilježjima. Teritorijalni suverenitet odnosno država pruža fizičku sigurnost korisnicima i materijalnu sigurnost u smislu pristupa materijalnim resursima, a služi i kao sredstvo za očuvanje kulturne posebnosti. Korisnicima, koji ne podmiruju članarinu te onima koji ne pridonose dobru svojim obilježjima, pristup klupskom dobru je onemogućen putem uskraćivanja fizičke i materijalne sigurnosti. U najtežim slučajevima ovo uskraćivanje znači fizičko nasilje, ali i izbacivanje iz države ili društveni ostracizam, te uskraćivanje materijalne sigurnosti putem uskraćivanja prava na vlasništvo, na rad, itd.

U klupskoj teoriji, uskraćivanje klupskog dobra onima s nepovoljnim obilježjima je tzv. “drugo najbolje rješenje”, dok je optimalno rješenje naplaćivanje veće članarine nepovoljno obilježenima. Dakle, od članova nacije koji ne posjeduju odgovarajuća obilježja traži se preuzimanje dodatnih obveza i dužnosti, kao na primjer nekakva dodatna prisega na vjernost ili poseban doprinos kolektivnoj akciji s ciljem postizanja ili očuvanja teritorijalnog suvereniteta. Ove dodatne dužnosti i obveze služe otklanjanju, odnosno nadoknađivanju negativne korisnosti koje za članove kluba stvaraju nepovoljna obilježja nekih članova ili onih koji to mogu postati. U slučajevima kada je za članove neprihvatljivo javno obznaniti kako neki korisnici trebaju više doprinijeti klupskom dobru zbog njihovih nepoželjnih obilježja³³, pronalaze se načini da se članovima s nepovoljnim obilježjima smanji pristup klupskom dobru. Dakle, u slučaju klupskog dobra t.j. suverene države, nepoželjni članovi uživaju niži stupanj fizičke i materijalne sigurnosti od poželjnih članova. Kada se radi o državi, ovakve se situacije nazivaju diskriminacija, a građani koji ne uživaju klupsko dobro u potpunosti se nazivaju građanima drugog reda.

Iz perspektive klupske teorije, u slučaju kada postoji mogućnost, racionalno je rješenje ovakve situacije “proizvodnja” novog kluba, t.j. novog klupskog dobra od strane diskriminiranih članova³⁴. Dakle, kada u jednoj državi posjednici nekih kulturnih obilježja za istu članarinu, dobijaju nižu razinu fizičke i materijalne sigurnosti, za klupsku teoriju racionalno je osnivanje nove države. Može se reći kako se zahtjevi za stvaranjem novih

³³Na primjer, ni u jednom bazenu se neće zahtijevati da ljudi iznad dvjesto kilograma plate dvije ulaznice, čak i kada bi većina plivača smatrala kako im je korisnost od korištenja bazena smanjena dok su dvjestokilaši unutra.

³⁴Sandler and Tschirhard, *The Economic Theory of Clubs, an Evaluative Survey*, op. cit., str. 1500.

država između ostalog argumentiraju postojanjem političke i ekonomske diskriminacije u postojećoj državi. Općenito govoreći, ti se zahtjevi smatraju tim opravdanijim što je stupanj diskriminacije veći. Međutim, klupska teorija računa na mogućnost proizvodnje novog kluba, odnosno klupskog dobra, ali u suvremenom svijetu ne postoji mogućnost proizvodnje novog teritorija, već samo mogućnost sukoba oko postojećih teritorija, te raspravama o starosjedilaštvu, odnosno povijesno prvenstvo nastanjenja nekog teritorija, o čemu naravno klupska teorija nema apsolutno ništa za reći.

U slučaju kada postojanje nekih obilježja u klubu proizvodi veliku pozitivnu korisnost za članove kluba, oni su spremni sponzorirati učlanjenje onih s poželjnim obilježjima. Dakle, u nedostatku članova sa željenim obilježjima, postojeći članovi snose članarinu za poželjne pridošlice. Kao što su nekad australski doseljenici sponzorirali doseljavanje žena, članovi nacija mogu sponzorirati učlanjenje (vraćanje) pojedinaca s poželjnim kulturnim obilježjima. Kad se radi o nacijama poznata su sponzoriranja vanjskih manjina koje bi se trebale vratiti “pod okrilje matice” s teritorijem na kojem obitavaju. Dakle, donosi se i odluka o povećanju klupskog dobra, što izaziva iste probleme kao i u slučaju pokušaja “proizvodnje” novog klupskog dobra.

Obzirom na diskriminatorne preferencije članova nacije i na poteškoće pri formiranju novih klubova zbog nemogućnosti “proizvodnje” novog suverenog teritorija, ne postoji tzv. *core solution* (optimalno rješenje) za probleme nacije kao kluba. Za klupsku teoriju optimalno rješenje sastoji se od optimalne distribucije pučanstva u klubove s optimalnom veličinom klupskog dobra, pri čemu se distribucija i veličina dobra procjenjuju kako iz perspektive članova jednog kluba tako i iz perspektive ostalih klubova. Rješenja koja nudi klupska teorija zahtijevaju ili stvaranje novih klubova ili različite visine članarine za korisnike s različitim obilježjima u slučaju kada su sama ta obilježja dio klupskog dobra. Kako su ova rješenja teško ostvariva u slučaju nacija javlja se problem istovremenog određivanja optimalne veličine klupskog dobra (tj. optimalne veličine jedne države), optimalnog članstva kluba (tj. nacije) te optimalnog broja klubova. Postizanje optimalnog rješenja moguće je u slučaju kada su članovi klubova-nacija nezainteresirani za obilježja korisnika klupskog dobra, tj. suverenog teritorija, dakle kada bi nacije bile samo voljne, a ne i kulturne zajednice.

Zaključna razmatranja

Izvođenjem modela nacija kao klubova pokušavaju se osvijetliti neke značajke modernih političkih zajednica. Uspostavljanje političke zajednice, odnosno države, uključuje dvije osnovne odluke: odluka o članstvu i odluka o suverenom teritoriju koji će biti presudan za fizičku i ekonomsku sigurnost članova, te za očuvanje određenih članskih obilježja. Izbor članstva uglavnom uključuje odluku o poželjnim članskim obilježjima koje se obično

odnose na kulturna obilježja kao što su: jezik, religija, povijest itd. Odluka o suverenom teritoriju vezana je uz odluku o poduzimanju kolektivne akcije za ostvarenje ili očuvanje suverenog teritorija. Teritorijalnost je neizbježna u utemeljenju suvremenih političkih zajednica jer je se ni fizička, ni ekonomska sigurnost ne mogu ostvariti neovisno o teritoriju na kojem se članovi političkih zajednica nalaze.

Spomenute osnovne odluke su naravno međuovisne, ali je njihovo razlikovanje značajno za model nacije kao klubova zbog analitičkog razlikovanja dvaju kriterija za članstvo u naciji. Prvi je kriterij posjedovanje izvjesnih kulturnih obilježja, a drugi je podmirenje članarine, odnosno doprinos u postizanju klupskog dobra, t.j. suverenog teritorija. U teoriji diskriminatornih klubova, veza između dvaju kriterija očituje se u dva pravca: u slučaju kada postojeći ili budući član kluba posjeduje nepoželjne karakteristike u očima ostalih članova, on ili nije primljen u članstvo ili se od njega zahtijeva plaćanje veće članarine; u slučaju kada član posjeduje izrazito poželjna obilježja od njega se ne zahtijeva plaćanje članarine ili se njegovo učlanjenje bogato sponzorira. U slučaju nacije može vrijediti slična povezanost članskih obilježja i visine članarine. Poželjni članovi mogu se privući u članstvo raznim povlasticama pri pružanju fizičke i materijalne sigurnosti, dok se nepoželjnim članovima ova dobra pružaju u manjim količinama ili se od njih zahtijevaju dodatna zalaganja pri snošenju troškova postizanja i/ili očuvanja teritorijalnog suvereniteta.

Jedna od glavnih prepreka u uspostavljanju analogije između klubova i nacija leži u privatnost odnosno javnosti odluka o formiranju kluba, odnosno nacije. U načelu odluka o formiranju kluba i uživanju klupskog dobra, te o neprimanju nepoželjnih članova u klub može biti sasvim privatna stvar određene grupe ljudi, dok se to isto ne može tvrditi i za nacije. U slučaju nacija, odluke o njihovom uspostavljanju, odnosno preciznije rečeno, priznanje njihovog uspostavljanja te njihove granice dio su političkog procesa. Logici političkog procesa ne podliježe samo definiranje nacionalnog interesa, već i definiranje nacije same, putem definiranja njenog članstva i njenog teritorija. S druge strane, ova politička podložnost nacija zapravo i omogućava primjenu klupske teorije kao dio teorija racionalnog izbora jer samo politički proces omogućuje odlučivanje u određivanju i mijenjanju članstva i teritorija nacija, a samim tim i otvara prostor za analizu nacija sa aspekta racionalnosti i metodološkog individualizma. Činjenica da politička znanost započinje tek kada je politička zajednica uspostavljena ne znači da mehanizmi putem kojih se političke zajednice (dakle nacionalne države) uspostavljaju operiraju izvan političke sfere.

Ana Matan

NATIONS AS CLUBS

Summary

The methodological assumptions of the rational choice theory — methodological individualism and rationality — are not generally considered suitable for analyzing nations. Nevertheless, if we accept that the political process is at least partially rational, and that nation building and change is part of that process, this will provide an opening to look at nations from the unorthodox perspective of rational choice. The club theory, as part of the rational choice theory, offers great opportunities for establishing analogies between clubs and nations, and thus for shedding new light on some features of modern polities. Establishing a polity, by the club analogy, entails two basic selections: the selection of the members and the selection of a sovereign territory, that will serve to provide physical protection and material resources for its members. The choice of membership is in general based on the choice of desirable membership characteristics (usually cultural ones). The choice of a sovereign territory is linked to the decision on the part of the members to engage in a collective action in order to acquire the sovereign territory.